

Др Александар Раковић*

Научни саветник

Институт за новију историју Србије, Београд

СРПСКА ИСТОРИОГРАФИЈА И ПРОУЧАВАЊЕ ИДЕНТИТЕТСКЕ КОНВЕРЗИЈЕ**

Апстракт: Рад се у кратким цртама бави односом српске историографије према проучавању идентитетске конверзије односно идентитетских конверзија из српског идентитета у идентитете суседних народа који су се потом показали разорним по српство.

Кључне речи: Срби, историографија, идентитет, националност, конверзија.

*

Српска историографија, као и друге наше друштвено-хуманистичке науке, нису се довољно бавиле проучавањем конвертитских идентитета који су се у историји показали врло разорним по српство.

Наиме, објављене су само две научне монографије о конвертитима: Никола Жутић, *Срби римокатолици такозвани Хрвати* (Београд: Српска радикална странка, 2006) и Александар Раковић, *Црногорски сепаратизам* (Београд: Катена мунди, 2019). У ове две историографске књиге показује се разбијачко конвертитско деловање некадашњих Срба који су прешли у хрватску националност и тзв. црногорску националност.

Неретко су и други историчари писали о штетности идентитетске конверзије – у поглављима уџбеника, деловима монографија или научним синтезама. Веома је храбар и драгоцен начин на који је Радош Љушић у уџбенику историје за трећи разред гимназије приказао погубност верске и идентитетске конверзије из српско-православног у хрватско-римокатолички и муслимански идентитет.¹ То омладини може да помогне да остане чврста у свом српском идентитету.

* aleksandar.rakovic@inis.bg.ac.rs

** Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2026. години бр. 451-03-33/2026-03/200016 од 5. фебруара 2026.

¹ Видети: Радош Љушић, *Историја за трећи разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, „Фреска“, Београд 2012.

Српски народ је сковао више изричитих изрека о конвертитима који су променили веру, а потом и народност. О томе пише Петар II Петровић Његош, митрополит црногорски и српски идеолог, у *Горском вијенцу*, *Лажном цару Шћепану Малом* и другде. Милорад Екмечић цитира М. А. Вендела који је 1910. писао да су Словени који су прешли у муслиманску веру „носили у себи мржњу ренегата против хришћанства и у Босни постали грудобран Ислама“.² Исто тако, Иво Андрић је за Омер-пашу Латаса написао да се „као толики стварни и легендарни пребези и потурчењаци пре њега, напио оне ‘воде заборавне’ која човека одржава у животу, ослобађајући га за неко време неподношљивих сећања“.³ Бранко Петрановић подвлачи да су Хрвати покатоличени Срби.⁴ Никола Жутић сматра да чак око 75% данашњих Хрвата има српске корене.⁵ Такође, свих 100% црногорских сепаратиста има српске корене.

Примера указивања на разорност идентитетске конверзије има још у српској историографији. Но, то не треба да буде узгредна тема, већ је потребно да се настави с проучавањем конвертитских идентитета по ширини и дубини, као што је то урађено у књигама *Срби римокатолици такозвани Хрвати* и *Црногорски сепаратизам*. Не можемо се отети утиску да више оваквих историографских тема није било само због тога да би се у време југословенске епохе, па и после ње, неговала политичка коректност. То је сасвим погрешно.

Таква политичка коректност, која се коси с трагањем за одговорима, није уродила плодом. Српска историографија не сме да буде пасиван посматрач процеса расрбљавања или узгредни тумач ових негативних појава. Потребан је стога ангажованији приступ како би се српски народ заштитио од насртаја на свој идентитет.

Притом, разнородни конвертитски идентитети показују сличне особине и анимозитете према српском идентитету из ког су потекли. Тако су, на пример, екстремни видови тзв. црногорске нације развили мржњу према Србима, исту или сасвим налик оној коју према Србима делови хрватског народа који су такође проистекли од православних Срба – свуда, а посебно у Лици, Загори и Западној Херцеговини.

Реч је о истоветном процесу који се вековима догађа на западном простору српског народа. Нови идентитет сасеца везе са старим идентитетом и кроз ужарену динарску сујету и нарцисоидност тражи психолошко и/или социолошко самооправдање за одлазак. Кривац за њихово отпадање мора бити пронађен у ономе ко није отпао и који их подсећа на то ко су сви заједно некад били.

² Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, Београд 2008, 76.

³ Ivo Andrić, *Omerpaša Latas*, „Dereta“, Beograd 2003, 160.

⁴ Бранко Петрановић, *Историјар и савремена епоха*, Београд 1994, 388.

⁵ Никола Жутић, *Срби римокатолици такозвани Хрвати*, Београд 2006, 5.

Када је реч о првој или другој генерацији конвертита, они могу имати психолошки проблем због напуштања изворног идентитета, а свака наредна генерација може имати социолошки проблем, јер ће се с генерације на генерацију преносити наратив који би требало да оправда конверзију, најчешће тако што би се ранијем идентитету налазила мана, према њему стварао отпор или мржња. Конверзија је у блажим случајевима довела до антисрпства, а у тежим случајевима до србофобије.

Не би требало одбацити улогу „конвертитског синдрома“, познатог у жаргону, али никад до краја научно дефинисаног. Конверзија на динарском подручју ствара вишегенерацијску нестабилност и разорну нетрпељивост на простору где се сударају три цивилизације: православна, западна и исламска.

Фернан Бродел помиње четири планинске регије у Европи где је становништво лакше него другде прелазило из вере у веру, из идентитета у идентитет: високе планине Андалузије на Пиринејском полуострву, Динарске планине на Балканском полуострву, Критско горје и Кавказ. Бродел сматра да се то дешавало због тога што су, на пример у 16. веку, „високи свјетови слабо повезани с превладајућим религијама уз море; посвуда постоји разилажење и каскање брђанског живота“, а век раније Динарске планине су биле „слабо повезане с кршћанским црквама“ те су стога читави ланци планина прелазили на ислам.⁶ Бродел очито мисли да је за утврђивање и задржавање вероисповести и идентитета потребно дуготрајно, вишегенерацијско присуство свештенства и богомоља у сталном амбијенту и видокругу локалног становништва.

Ево само неколико примера радикалне идентитетске конверзије неких важних личности које су утицале на историјске процесе и развој србофобије.

Конвертитски идентитет огледа се посве бизарно кроз речи помађареног Србина, генерала Јована Дамјанића, суровог према Србима током Мађарске револуције (1848–1849), ком су приписане речи: „Да могу да искореним Раце [Србе], па да себе као последњег Раца [Србина] убијем“.⁷

Радош Љушић је објавио писмо Анте Старчевића, писано на српском језику и ћириличним писмом, министарству просвете Кнежевине Србије којим се Старчевић у јулу 1851. јавио на конкурс за предавача математике на београдском Лицеју. Старчевић се представио као Личанин који влада „југославенским књижевним језиком“, а писмо је завршио речима „понизни слуга Антун Старчевић, доктор из мудрословја“.⁸ Пошто је одбијен јер

⁶ Fernand Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*, Tom I, Zagreb 1997, 32–33.

⁷ Душко М. Ковачевић, *Јаков Игњатовић: политичка биографија 1822–1889*, Београд 2006, 90.

⁸ *Лицеј 1838–1863: зборник докумената*, приредио Радош Љушић, Београд 1988, 361–362.

није имао формалне услове, није прошло много од његовог потписа којим се исказује као понизни слуга српских власти до његових најогавнијих расистичких ставова о српском народу.

Старчевић је био креатор правашке идеологије која је врхунац србофобије доживела у Независној Држави Хрватској. Међу водећим усташама био је знатан број оних који су имали српска презимена, која су их подсећала на то да су њихови преци некада били православни Срби. За усташе, то су била неподношљива сећања и зато су, поред осталог, имали намеру да истребе све Србе који би им дошли под руку.

Истоветан пример Старчевићевом представља некадашњи српски родољуб из Црне Горе Секула Дрљевић, који је током Другог светског рата постао слуга хрватског поглавника Анте Павелића.

Хрватски идеолог црногорског порекла Савић Марковић Штедмилија је у књигама *Основи црногорског национализма* (1937) и *Црвена Хрватска* (1937) упоредио значај Анте Старчевића и Секуле Дрљевића, а Дрљевића је приказао као новог Старчевића.⁹ Иначе, Дрљевић је патолошку спону са Старчевићем потврдио и у свом памфлету *Тко су Срби?*, који је објављен у Загребу 1944, када је описао Србе као „дегенеративну расу“.¹⁰

Црногорски сепаратисти су, кроз деценије, узоре за своје идеје све више налазили у изданима идеологије хрватског праваштва. То је логично јер су могли да се ослоне само на оне које су језички разумели. Ево и неколико примера и црногорског конвертитства у наше време.

Предраг Вукић сведочи да антисрпске хистерије у Црној Гори није било све до оснивања Либералног савеза 26. јануара 1990. када је Славко Перовић прокламовао борбу против „митоманије“ у коју спада, „по њима, мит о Цетињу као српској Спарти“. До краја 1990. „на Цетињу је планула једна таква мржња, дошло је до ерупције једне тако негативне енергије“, а многи Цетињани су „преко ноћи прихватили србофобију као своје опредељење“. Вукић је казао да је то „у домену психопатологије“ и да је то „медицински феномен“.¹¹ Вукић закључује да је Славко Перовић – који му био шеф у Државном архиву на Цетињу – сматрао „да је човјек провиђења који је призван и позван да Црну Гору из источно-православне цивилизацијске сфере преведе у западну римокатоличку цивилизацијску сферу“.¹²

⁹ Savić Marković Štedimlja, *Osnovi Crnogorskog nacionalizma*, Zagreb 1937, 127; Isti, *Crvena Hrvatska*, Split 1991, 117–118.

¹⁰ Chaim Frank, “Antisemitism in Yugoslavia”, *Antisemitism in Eastern Europe. History and Present in Comparasion*, edited by Hans-Christian Petersen and Samuel Salzborn, Frankfurt am Main 2010, 84.

¹¹ Vrag đavolu došo u svatove, *Duga*, 10. novembar 2001.

¹² Мржња према Србима уједињавала чланство ЛСЦГ, *Српске новине*, 11. фебруар 2010.

С тим у вези, важна су ретка тумачења идентитетских конверзија која дају психолози и психијатри. Тако психолог Мила Алечковић о наметању идентитета тзв. црногорске нације каже да „психијатрија, психологија и наука уопште, говоре да то није могуће“, због реакције људске „подсвести и несвести“ па „све те творевине вештачке и амбициозне падају у воду пред чињеницама психологије која човека опомене и каже шта је он“.¹³

Врхунац конвертитства у наше време представља пример некадашњег председника Црне Горе Мила Ђукановића, који је имао намеру да до краја расрби Црну Гору. Његова конверзија која је почела да се испољава 1997. доживела је морбидну екстазу када је Ђукановић у децембру 2018. казао да је потребно изградити „црногорски домовински идентитет“.¹⁴ Ђукановић се, дакле, у потпуности поистоветио с хрватством, јер нема другог домовинског идентитета осим хрватског.

Само ових неколико примера показују колико је важно да се српска историографија бави темама идентитетске конверзије. Много више примера приказано је у књизи *Црногорски сепаратизам*. У случајевима Старчевића, Дрљевића и Ђукановића ради се о људима који су потекли из српског идентитета, а када су га напустили креирали су србождерске идеје и утицали на креирање друштвене и државне србофобије која је долазила и из њихових конвертитских фрустрација.

После усвајања *Закона о слободи вјероисповијести* (2019) којим је Ђукановић хтео да отме имовину Српској православној цркви, уследила је српска револуција у Црној Гори (литије), Ђукановићева србофобна партија поражена је 2020. на парламентарним изборима и пала је с власти на пар екселанс српском питању. Врло је важно што је та српска победа остварена на НАТО територији, јер је Црна Гора 2017. против воље грађана увучена у евроатлантску алијансу.

У Црној Гори се, дакле, наставља борба идентитета. За разлику од Црне Горе, процес конверзије Срба у хрватску националност и даље траје у Републици Хрватској. Стога је важно подвући како је Србима пошло за руком да у Црној Гори зауставе процес расрбљавања и да идентитетски точак полако враћају у свом смеру. Односно, заустављена је намера Ђукановићевог режима да Србе користи као биолошку масу за конверзију у тзв. црногорску нацију. Насупрот томе, настављен је процес ревитализације српства у Црној Гори.

Према званичним резултатима пописа из 2023. које је Монстат објавио 15. октобра 2024, српска нација у Црној Гори заступљена је са 33%, а тзв.

¹³ Немогуће је створити нови црногорски идентитет, *Српске новине*, 20. октобар 2011.

¹⁴ Predsjednik Đukanović uputio čestitku Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore, *Predsjednik.me*, 18. decembar 2018.

црногорска нација са 41% популације Црне Горе. Српским матерњим језиком говори 43,2% становника Црне Горе, а тзв. црногорским језиком 34,5% грађана. У односу на попис становништва 2011. године, српска националност порасла је за 4%, док је такође за 4% опала тзв. црногорска националност. Српски идентитет је у расту, а тзв. црногорски идентитет у паду.¹⁵

Када се узму у обзир идентитетске одреднице изражене на попису 2023. године – српски идентитет је најбројнији у Црној Гори. Испољавање српског идентитета је за 2% јаче од исказивања било ког вида тзв. црногорског идентитета. Притом, немали број муслимана одабрао је тзв. црногорски национални и језички идентитет и тиме појачао ову заједницу. Међу њима сигурно има недобронамерних који су одабиром тзв. црногорске нације и тзв. црногорског језика хтели да нанесу штету српској нацији, како Срби не би било најбројнији у Црној Гори.¹⁶

Српској историографији би требало да су познате речи Васа Чубриловића који је 1985. казао да као научник никада није могао да прихвати црногорску нацију. Чубриловић, иако марксиста, подвлачи да се историчари не могу бавити стварањем црногорске нације јер за то нема никаквих историјских доказа.¹⁷ Притом, британски историчар Ерик Хобсбаум, такође марксиста, стављао је црногорску нацију под знакове навода јер је сматрао да њено постојање нема историјско утемељење јер су Црногорци Срби.¹⁸

*

Било би важно да српска историографија надаље истражује, проучава и тумачи историјске процесе идентитетске конверзије односно идентитетских конверзија и даје закључке о њиховим последицама по српски народ и његов животни простор.

Посебно би било добро да српска историографија добије научну монографију о преласцима Срба из изворног српско-православног идентитета у турско-муслимански идентитет у Босни и Херцеговини, Црној Гори, Старој Рашкој и другде на српском простору. Тиме би било допуњено проучавање конвертитства макар на динарском подручју, које

¹⁵ Александар Раковић, „Срби и резултати пописа у Црној Гори (2024)“, *Портал Културног центра Новог Сада*, 28. октобар 2024.

¹⁶ Исто.

¹⁷ *Прошлост Црне Горе као предмет научног истраживања и обраде*, уредник Владо Стругар, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности, 1987, 516–518.

¹⁸ Eric J Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1870. Programme, Myth, Reality*, second edition, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 64; Isti, *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*, Zagreb: Novi liber, 1993, 70.

би се придружило књигама *Срби римокатолици такозвани Хрвати и Црногорски сепаратизам*.

На крају, за праведно решење националних питања у Босни и Хереговини и Црној Гори потребан је шири простор. Стога би било логично да Србија, Република Српска и Црна Гора створе јединствену државу. Српска историографија би требало да буде активни учесник у тумачењу и обликовању интегративних процеса у прошлости и садашњости, због стабилније будућности.

Објављени извори:

Лицеј 1838–1863: зборник докумената, (приредио Радош Љушић), Београд 1988.

Штампа:

Vrag đavolu došo u svatove, *Duga*, 10. novembar 2001.

Мржња према Србима уједињавала чланство ЛСЦГ, *Српске новине*, 11. фебруар 2010.

Немогуће је створити нови црногорски идентитет, *Српске новине*, 20. октобар 2011.

Раковић, Александар, „Срби и резултати пописа у Црној Гори (2024)“, *Портал Културног центара Новог Сада*, 28. октобар 2024.

Литература:

Andrić, Ivo, *Omerpaša Latas*, „Dereta“, Београд 2003.

Braudel, Fernand, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*, Tom I, Zagreb 1997.

Екмечић, Милорад, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, Београд 2008.

Жутић, Никола, *Срби римокатолици такозвани Хрвати*, Београд 2006.

Ковачевић, Душко М, *Јаков Игњатовић: политичка биографија 1822–1889*, Београд 2006.

Љушић, Радош, *Историја за трећи разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, „Фреска“, Београд 2012.

Петрановић, Бранко, *Историчар и савремена епоха*, Београд 1994.

Прошлост Црне Горе као предмет научног истраживања и обраде, (уредник Владо Стругар), Титоград 1987.

Раковић, Александар, *Црногорски сепаратизам*, Београд 2019.

Frank, Chaim, "Antisemitism in Yugoslavia", *Antisemitism in Eastern Europe. History and Present in Comparasion*, edited by Hans-Christian Petersen and Samuel Salzborn, Frankfurt am Main 2010, 67–112.

Hobsbawm, Eric J, *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*, Zagreb 1993.

Hobsbawm, Eric J, *Nations and Nationalism since 1870. Programme, Myth, Reality*, second edition, Cambridge 1992.

Štedimlja, Savić Marković, *Crvena Hrvatska*, Split 1991.

Štedimlja, Savić Marković, *Osnovi Crnogorskog nacionalizma*, Zagreb 1937.

Summary

Dr Aleksandar Raković

SERBIAN HISTORIOGRAPHY AND THE STUDY OF IDENTITY CONVERSION

The paper examines identity conversions as an insufficiently researched topic in Serbian historiography, arguing that they have had significant consequences for the Serbian national identity. It analyzes historical and contemporary examples of religious and national identity conversion, with particular emphasis on the Croatian and Montenegrin national movements, seeking to explain their psychological, sociological, and political dimensions.

The paper concludes that a more systematic study of identity conversions, particularly in the Dinaric region, is necessary in order to better understand their historical consequences and their impact on the development of Serbian national identity.